

ПАРТІЙНА СИСТЕМА В КОНТЕКСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АТИПОВОЇ НАПІВПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ СИСТЕМИ ПРАВЛІННЯ В АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ (1995–2019)

Осадчук І. Ю.,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології

Львівського національного університету імені Івана Франка

У рамках республіканської форми державного правління функціонують напівпрезидентські системи державного правління, які формально й/чи фактично відрізняються від традиційних/типових напівпрезидентських. При цьому індикаторами розрізнення типових та атипових напівпрезидентських систем державного правління можуть бути край варіативні чинники політичного процесу й міжінституційних відносин. Особливості функціонування інституту вотуму недовіри урядом у напівпрезидентській системі державного правління в Азербайджанській Республіці зумовлюють атиповість цієї системи правління. Теоретико-методологічною основою запропонованого дослідження обрано неоінституціоналізм і його варіативні типи й парадигми. Головний метод, котрий став іманентним складником дослідження, – це метод порівняльного аналізу. Метою статті є визначити типи партійної системи в атиповій напівпрезидентській системі правління в Азербайджанській Республіці в 1995–2019 рр.

У результаті проведеного дослідження доведено, що в Азербайджанській Республіці висловлення парламентом вотуму недовіри уряду автоматично не призводить до відставки Кабінету Міністрів, оскільки це право належить президенту. Отже, вотум недовіри уряду, що не призводить до його відставки, зумовив атиповість напівпрезидентської системи правління в Азербайджанській Республіці в 1995–2019 рр. На основі таких індикаторів класифікації партійних систем: 1) кількість і розмір релевантних парламентських партій (частка мандатів релевантної партії $\geq 3\%$ від фактичного складу легіслатури); 2) концентрація мандатів двох найбільших партій у легіслатурі; 3) співвідношення мандатів першої і другої за розмірами партій у легіслатурі; 4) співвідношення мандатів другої і третьої за розмірами партій у легіслатурі; 5) частка непартійних депутатів/рівень непартійності в легіслатурі – запропоновано авторську типологію партійних систем. На основі цієї типології з'ясовано, що в Азербайджанській Республіці встановилася однопартійна система з високим рівнем непартійності впродовж 1995/1996–2000/2001, 2005/2006–2019 рр.; однопартійна система із середнім рівнем непартійності впродовж 2000/2001–2005/2006 рр.

Ключові слова: система державного правління, напівпрезиденталізм, атиповий напівпрезиденталізм, партійна система, Азербайджанська Республіка.

Постановка проблеми. Перспективним напрямом аналізу конституційних (і/чи політичних) систем правління є дослідження атипових напівпрезидентських систем правління в пострадянських країнах і їх інституційних атрибутів, зокрема партійних систем. У цьому контексті актуальним є дослідження партійної системи в атиповій напівпрезидентській системі правління в Азербайджанській Республіці в 1995–2019 рр.

Атипові напівпрезидентські системи правління або окремі аспекти політичного процесу та міжінституційних відносин, які прямо чи опосередковано вказують на атиповість напівпрезидентських систем правління в рамках республіканської форми державного правління, проаналізовано в працях таких авторів, як О. Зазнаєв [1], І. Осадчук [2], В. Литвин [2] та інші. Особливості політичних партій і партійної системи в Азербайджанській Республіці досліджено в роботах таких авторів, як К. Алойєва [3], Д. Аскєрова [4], А. Гулієв [3], З. Гулієв [5], Ф. Гулієв [6], Х. Лапорт [7], Ш. Султанова [8] та інші.

Метою статті є визначити типи партійної системи в атиповій напівпрезидентській системі правління в Азербайджанській Республіці в 1995–2019 рр.

Виклад основного матеріалу. Теоретико-методологічною основою запропонованого наукового дослідження вибрано неоінституціоналізм і його варіативні типи й парадигми. Головний метод, котрий став іманентним складником дослідження, – це метод порівняльного аналізу.

Однією з найапробованіших методик визначення типових конституційних і політичних систем державного правління в рамках республіканської форми державного правління є методика Р. Елгі [9; 10]. У представленому дослідженні ми використовуємо модифікацію типології систем державного правління Р. Елгі, розроблену українським дослідником В. Литвином, який визначає: а) *президенталізм* (президентську систему правління) як конституційну (і/чи політичну) систему республіканської форми державного правління (спрощено систему державного правління), якій властива посада всенародно (прямо/опосередковано) обраного на фіксований термін президента й інституту кабінету/адміністрації президента (навіть, можливо, прем'єр-міністра), члени яких колективно відповідальні виключно перед президентом (разом із цим члени кабінету чи адміністрації президента можуть бути й індивідуально відповідальними перед парламентом/провідною палатою парламенту (легіслатурою), однак це не має дефінітивного впливу та значення на структурування системи державного правління); б) *парламентаризм* (парламентську систему правління) як конституційну (і/чи політичну) систему республіканської форми державного правління (спрощено систему державного правління), за якої президент отримує свої повноваження на підставі непрямого (невсенародного) вибору (наприклад, у легіслатурі), а прем'єр-міністр та урядовий кабінет колективно відповідальні виключно перед легіслатурою (разом із цим члени уряду, крім прем'єр-міністра, можуть бути індивідуально відповідальними й перед президентом і легіслатурою, однак це не має дефінітивного значення й впливу на структурування системи державного правління); в) *напівпрезиденталізм* (напівпрезидентську систему правління) як конституційну (і/чи політичну) систему республіканської форми державного правління (спрощено систему державного правління), якій властиві посада всенародно (прямо/опосередковано) обраного на фіксований термін президента, а також інститут прем'єр-міністра й урядового кабінету, які обов'язково колективно відповідальні хоча б перед легіслатурою (разом із цим прем'єр-міністр та урядовий кабінет можуть бути одночасно колективно відповідальними й перед парламентом, і перед главою держави; більше того, міністри урядового кабінету можуть бути індивідуально відповідальними перед парламентом і/чи президентом, але це не має жодного дефінітивного значення та впливу на структурування системи державного правління), а також притаманний процес суміщення або дуалізації виконавчої влади, з одного боку, президентом (обов'язково як главою держави), а з іншого боку, прем'єр-міністром (обов'язково як главою уряду) й урядом/урядовим кабінетом [11, с. 5; 12, с. 7]. Незалежно від природи та процесуальної логіки парламентського вотуму недовіри уряду й/чи прем'єр-міністру напівпрезидентською позиціонується та система державного правління, в якій існує «безперервна» обов'язкова колективна відповідальність уряду та прем'єр-міністра перед легіслатурою чи, інакше кажучи, в якій легіслатура володіє ініціативною ставити питання про колективну відповідальність уряду. Натомість усі інші/додаткові уточнення й атрибути є тільки допоміжними правилами класифікації систем правління, які варто застосовувати тільки в типологізації напівпрезиденталізму [11, с. 80]. Указану модифікацію типології систем державного правління у рамках республіканської форми державного правління ми доповнюємо *асамблейно-незалежною системою правління*. М. Шугарт і Дж. Кері, а також О. Зазнаєв визначають *асамблейно-незалежну систему правління* як систему правління, для якої характерні такі ознаки: 1) всенародні вибори президента; 2) уряд не несе відповідальності перед парламентом [1, с. 55; 13, с. 26].

У 1995–2016 рр. у країні одним із повноважень Міллі Меджлісу (парламенту) було вирішення питання про довіру Кабінету Міністрів (уряду) (п. 14 ст. 95) [14]. При цьому президент приймав рішення щодо відставки Кабінету Міністрів. Відповідно до оновленої (за результатами референдуму 2016 р.) ст. 98 Конституції, якщо одне й те ж скликання Міллі Меджлісу впродовж одного року двічі висловить недовіру (винесе вотум недовіри) Кабінету Міністрів (уряду), президент розпускає парламент. Водночас президент самостійно приймає рішення про відставку Кабінету Міністрів (п. 6 ст. 109). Крім того, у день вступу на посаду новообраного президента Кабінет Міністрів подає у відставку (ст. 116) [15]. Отже, висловлення парламентом вотуму недовіри уряду автоматично не призводить до відставки Кабінету Міністрів, оскільки це право належить президенту.

Головна інституційно-процесуальна специфічність посади «всесильного» президента в Азербайджанській Республіці полягає в такому: а) він пропонує на розгляд і голосування парламенту кандидатуру прем'єр-міністра, але уповноважений самостійно призначити главу уряду, якщо парламент тричі підряд відмовиться від номінаційних ініціатив глави держави; б) контрольні повноваження стосовно урядового кабінету з боку парламенту суттєво обмежені, адже питання про недовіру уряду вирішує парламент, однак остаточне рішення про відставку уряду приймає президент (ст. ст. 95 і 109 Конституції) (окрім того, з 2016 р. за висловлення двічі підряд впродовж одного скликання парламенту вотуму недовіри уряду президент уповноважений розпустити легіслатуру (ст. 98.1)). [16, с. 755]

Для визначення типів партійних систем в атипових напівпрезидентських системах правління в пострадянських країнах пропонуємо підхід до типологізації партійних систем, який полягає в урахуванні частки непартійних депутатів у складі парламентів/нижніх палат парламентів. Пояснюємо це тим, що непартійні депутати в деяких пострадянських країнах звикло є або раніше були основою

(чи складником) парламентської підтримки президентів, а тому є важливими типологізаційно. Щоб урахувати цей факт, беремо за основу таксономію партійних систем А. Сіароффа [17; 18] і доповнюємо/модифікуємо її певними індикаторами, отримуючи новий класифікаційний ряд партійних систем (апробацію типології більш детально див. [19; 20]). Причому виділено такі індикатори класифікації партійних систем: 1) кількість і розмір релевантних парламентських партій (частка мандатів релевантної партії $\geq 3\%$ від фактичного складу легіслатури); 2) концентрація мандатів двох найбільших партій у легіслатурі; 3) співвідношення мандатів першої і другої за розмірами партій у легіслатурі; 4) співвідношення мандатів другої і третьої за розмірами партій у легіслатурі; 5) частка непартійних депутатів/рівень непартійності в легіслатурі. Більшість із них відповідає теоретико-методологічним зауваженням і логіці А. Сіароффа, а уточнення потребує індикатор співвідношення мандатів першої і другої за розмірами партій у легіслатурі. Річ у тому, що врахування цього індикатора дає змогу дистинктивно глянути на *природу таких типів партій*, як велика й домінуюча, а також виокремити феномен супердомінуючої партії. У кількісному зрізі *домінуюча партія* – це партія, концентрація парламентських мандатів якої становить 50,1–75,0%, *супердомінуюча партія* – це партія, концентрація парламентських мандатів якої становить 75,1–100,0%, а *велика партія* – це партія, концентрація парламентських мандатів якої більша ніж удвічі від концентрації мандатів будь-якої іншої партії в легіслатурі й становить, відповідно, 33,4–50,0%. Крім того, теоретико-методологічно новим є такий індикатор, як *рівень непартійності в легіслатурі*, який може бути низьким, середнім або високим. Низький рівень непартійності притаманний для кейсів, коли частка непартійних депутатів менша чи дорівнює 16,7% від фактичного складу легіслатури. Середній рівень непартійності – це кейс, коли частка непартійних депутатів становить від 16,8% до 33,4% від фактичного складу легіслатури. Урешті, високий рівень непартійності властивий для кейсів, коли частка непартійних депутатів становить від 33,5% до 50,0% від фактичного складу легіслатури. Відповідно, на підставі врахування перерахованих індикаторів виділення типів партійних систем має бути двопорядковим: спочатку визначається логіка міжпартійної конструкції в партійній системі, а потім (за можливості) вона доповнюється параметром рівня непартійності партійної системи. Отже, теоретично можна отримати такі типи партійних систем:

1) *однопартійні* – це партійні системи, в яких функціонує одна релевантна партія, або партійні системи, в яких функціонують дві релевантні партії, причому одна з них велика, домінуюча чи супердомінуюча;

2) *двопартійні (змагальні) системи* (реально двопартійні системи) – партійні системи, в яких концентрація парламентських мандатів двох релевантних партій становить 95% або й більше; відношення мандатів першої парламентської партії до другої становить менше ніж «2»;

3) *дво-з-половиною партійні системи* – партійні системи, в яких кількість релевантних партій коливається від трьох до п'яти включно; жодна із цих партій не є домінуючою чи супердомінуючою; концентрація парламентських мандатів двох найбільших партій становить 80–95%; відношення мандатів першої парламентської партії щодо другої становить менше ніж «2»; відношення мандатів другої партії до третьої становить «2,5» і більше;

4) *помірковано-багатопартійні системи з однією великою партією* – партійні системи, в яких кількість релевантних партій коливається від трьох до п'яти включно; жодна із цих партій не є домінуючою чи супердомінуючою; відношення парламентських мандатів першої партії щодо другої становить більше ніж «2»;

5) *помірковано-багатопартійні системи з однією домінуючою партією* – партійні системи, в яких кількість релевантних партій коливається від трьох до п'яти включно; одна із цих партій має більше ніж 50% мандатів у парламенті;

6) *помірковано-багатопартійні системи з однією супердомінуючою партією* – партійні системи, в яких кількість релевантних партій коливається від трьох до п'яти включно; одна із цих партій має більше ніж 75% мандатів у парламенті;

7) *помірковано-багатопартійні системи з двома великими партіями* – це партійні системи, в яких кількість релевантних партій коливається від трьох до п'яти включно; жодна із цих партій не є домінуючою чи супердомінуючою; відношення мандатів першої парламентської партії до другої становить менше ніж «2»; відношення мандатів другої партії щодо третьої становить «2,5» і більше;

8) *помірковано-багатопартійні системи з відносною рівновагою (чи розмірним балансом) партій* – партійні системи, в яких кількість релевантних партій коливається від трьох до п'яти включно; відношення мандатів першої парламентської партії до другої становить менше ніж «2»; відношення мандатів другої партії до третьої становить менше ніж «2,5»;

9) *надмірно-багатопартійні системи з однією великою партією* – партійні системи, в яких кількість релевантних політичних партій парламенту коливається від шести до десяти включно; жодна із цих партій не є домінуючою чи супердомінуючою; співвідношення кількості мандатів першої парламентської партії до другої становить більше ніж «2»;

10) *надмірно-багатопартійні системи з однією домінуючою партією* – партійні системи, в яких кількість релевантних політичних партій парламенту коливається від шести до десяти включно; одна із цих партій має більше ніж 50% мандатів у парламенті;

11) *надмірно-багатопартійні системи з однією супердомінуючою партією* – партійні системи, в яких кількість релевантних політичних партій парламенту коливається від шести до десяти включно; одна із цих партій має більше ніж 75% мандатів у парламенті;

12) *надмірно-багатопартійні системи з двома великими партіями* – партійні системи, в яких кількість релевантних політичних партій парламенту коливається від шести до десяти включно; жодна із цих партій не є домінуючою чи супердомінуючою; співвідношення мандатів першої парламентської партії щодо другої становить менше ніж «2»; відношення мандатів другої партії до третьої в парламенті становить «2,5» і більше;

13) *надмірно-багатопартійні системи з відносною рівновагою (або розмірним балансом) партій* – партійні системи, в яких кількість релевантних партій парламенту коливається від шести до десяти включно; відношення мандатів першої парламентської партії щодо другої становить менше ніж «2»; відношення мандатів другої партії щодо третьої становить менше ніж «2,5»;

14) *атомізовані системи з однією великою партією* – партійні системи, в яких кількість релевантних політичних партій парламенту становить одинадцять і більше; жодна із цих партій не є домінуючою чи супердомінуючою; співвідношення кількості мандатів першої парламентської партії до другої становить більше ніж «2»;

15) *атомізовані системи з однією домінуючою партією* – партійні системи, в яких кількість релевантних політичних партій парламенту становить одинадцять і більше; одна із цих партій має більше ніж 50% мандатів у парламенті;

16) *атомізовані системи з однією супердомінуючою партією* – партійні системи, в яких кількість релевантних політичних партій парламенту становить одинадцять і більше; одна із цих партій має більше ніж 75% мандатів у парламенті;

17) *атомізовані системи з двома великими партіями* – партійні системи, в яких кількість релевантних політичних партій парламенту становить одинадцять і більше; жодна із цих партій не є домінуючою чи супердомінуючою; відношення мандатів першої парламентської партії до другої становить менше ніж «2»; відношення мандатів другої партії щодо третьої становить «2,5» і більше;

18) *атомізовані системи з відносною рівновагою (або розмірним балансом) партій* – партійні системи, в яких кількість релевантних партій парламенту становить одинадцять і більше; відношення мандатів першої парламентської партії щодо другої становить менше ніж «2»; відношення мандатів другої партії щодо третьої становить менше ніж «2,5»;

19) *непартійні системи* – партійні системи, в яких непартійні депутати займають більше ніж 50% мандатів [19, с. 35–36; 20, с. 66–67].

На підставі запропонованої методики (враховуючи результати парламентських виборів 1995–1996, 2000–2001, 2005–2006, 2010, 2015 рр. [21–23]) визначимо типи партійної системи в атиповій напівпрезидентській системі правління в Азербайджанській Республіці в 1995–2019 рр. Партійну систему в Азербайджанській Республіці в 1995/1996–2000/2001, 2005/2006–2019 рр. визначено як однопартійну систему з високим рівнем непартійності (за підсумками парламентських виборів 1995–1996, 2005–2006, 2010, 2015 рр. «партія влади» «Новий Азербайджан» (YAP) отримала, відповідно, 59, 61, 71 і 69 мандатів (із 125); 2000/2001–2005/2006 рр. – як однопартійну систему із середнім рівнем непартійності (за результатами парламентських виборів 2000–2001 рр. «Новий Азербайджан» (YAP) здобула 75 мандатів (із 125) (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Типи партійної системи в атиповій напівпрезидентській системі правління в Азербайджанській Республіці (1995–2019)

1995–1996	2000–2001	2005–2006	2010	2015
Однопартійна система з високим рівнем непартійності	Однопартійна система із середнім рівнем непартійності	Однопартійна система з високим рівнем непартійності	Однопартійна система з високим рівнем непартійності	Однопартійна система з високим рівнем непартійності

Висновки. В Азербайджанській Республіці висловлення парламентом вотуму недовіри уряду автоматично не призводить до відставки Кабінету Міністрів, оскільки це право належить президенту. Отже, вотум недовіри уряду, що не призводить до його відставки, зумовив атиповість напівпрезидентської системи правління в Азербайджанській Республіці в 1995–2019 рр. З'ясовано, що в Азербай-

джанській Республіці встановилася однопартійна система з високим рівнем непартійності впродовж 1995/1996–2000/2001, 2005/2006–2019 рр.; однопартійна система із середнім рівнем непартійності впродовж 2000/2001–2005/2006 рр. У подальших дослідженнях проаналізуємо особливості функціонування партійних систем в атипових напівпрезидентських системах правління в інших країнах.

Osadchuk I. Party system in the context of functioning of atypical semi-presidential system of government in the Republic of Azerbaijan (1995–2019)

The author analyzed the systems of government within the framework of a republican form of government. Extremely different factors of political process and interinstitutional relations, which are the conditions for defining and distinguishing between different types of systems of government, can be indicators for distinguishing typical and atypical systems of government. Atypical semi-presidential systems of government in the Post-Soviet countries requires a detailed analysis in Political Science. The atypical character of the semi-presidential system of government in the Republic of Azerbaijan is considered on the basis of such an indicator as the institution of vote of no confidence in governments. In this context, the analysis of party system in atypical semi-presidential system of government in the Republic of Azerbaijan in 1995–2019 is extremely actual. The purpose of the article is to determine the types of party system in atypical semi-presidential system of government in the Republic of Azerbaijan in 1995–2019. New institutionalism and its various types and paradigms are chosen as theoretical and methodological basis of the proposed research. The main method of the study is the method of comparative analysis. As a result of the article, it is argued that parliamentary vote of no confidence in government does not automatically lead to government's resignation, since it depends on the position/will of a president in the Republic of Azerbaijan in 1995–2019. It determines the atypicality of semi-presidential (constitutional) system of government in the analyzed country. Based on the author's methodology, it was classified the types of party system in atypical semi-presidential system of government in the Republic of Azerbaijan in 1995–2019. Consequently, it is argued that a single-party system with a high level of non-partisanship was established in the Republic of Azerbaijan, in 1995/1996–2000/2001, 2005/2006–2019; single-party system with the medium level of non-partisanship in 2000/2001–2005/2006.

Key words: system of government, semi-presidential system of government, atypical semi-presidential system of government, party system, the Republic of Azerbaijan.

Література:

1. Зазнаев О. Атипичные президентские и полупрезидентские системы. *Ученые записки Казанского государственного университета. Серия «Гуманитарные науки»*. 2005. Т. 147. Кн. 1. С. 54–69.
2. Осадчук І., Литвин В. Атиповість напівпрезидентських систем державного правління в пострадянських країнах: контекст вотумів недовіри урядам. *Politicus*. 2018. Вип. 3. С. 49–57.
3. Алойева К., Гулиев А. Сравнительный анализ многопартийных динамических систем в современном мире на примере постсоветских стран (Россия, Грузия, Азербайджан). *Наука і правоохорона*. 2017. № 3 (37). С. 229–236.
4. Аскерова Д. Факторы, обуславливающие зарождение многопартийности в Азербайджане. *Гілея: науковий вісник* : збірник наукових праць. 2014. Вип. 81. С. 99–102.
5. Гулиев З. Азербайджан: кризис партийной системы. REGNUM. 2001. 6 ноября. URL: <https://regnum.ru/news/1463896.html> (дата обращения: 11.09.2019).
6. Guliyev F. Discursive closure: political parties and the (ir) relevance of ideology in Azerbaijan. *Southeast European and Black Sea Studies*. 2019. Vol. 19. No. 2. P. 243–268.
7. LaPorte J. Hidden in plain sight: Political opposition and hegemonic authoritarianism in Azerbaijan. *Post-Soviet Affairs*. 2014. Vol. 31. № 4. P. 339–366.
8. Sultanova S. Challenging the Aliyev regime: Political opposition in Azerbaijan. *Demokratizatsiya*. 2014. Vol. 22. № 1. P. 15–37.
9. Elgie R. A Fresh Look at Semipresidentialism: Variations on a Theme. *Journal of Democracy*. 2005. Vol. 16. № 3. P. 98–112.
10. Elgie R. Presidential Power. Glossary. URL: http://presidential-power.com/?page_id=5 (Last accessed: 11.09.2019).
11. Литвин В. Атрибути та різновиди напівпрезидентської системи правління в Європі: інституційно-процесуальний і політично-поведінковий аспекти : монографія. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018. 636 с.

12. Литвин В., Романюк А. Концептуалізація і теоретична дистинкція понять «форма державного правління» та «система державного правління» у політичній науці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 22 «Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін»* : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 20. С. 3–12.
13. Shugart M., Carey J. Presidents and Assemblies. *Constitutional Design and Electoral Dynamics*. Cambridge : Cambridge University Press, 1992. 316 p.
14. Конституція Азербайджанської Республіки от 12 ноября 1995 г. (с изменениями от 24 августа 2002 г., 18 марта 2009 г.). URL: http://www.icnl.org/research/library/files/Azerbaijan/Constitution_RUS.pdf (дата обращения: 11.09.2019).
15. Конституція Азербайджанської Республіки от 12 ноября 1995 г. (с изменениями от 24 августа 2002 г., 18 марта 2009 г., 26 сентября 2016 г.). URL: <http://static2.president.az/media/W1siZiIsIjIwMTgvdMDMvMDkvY3dodDN2dzF0X0tvbnN0dXRpc3lhX1JVUy5wZGYiXV0?sha=83f38924a4086483> (дата обращения: 11.09.2019).
16. Литвин В. Інституційно-процесуальні та політично-поведінкові атрибути і різновиди напівпрезидентської системи правління: порівняльний аналіз на прикладі країн Європи : дис. ... докт. політ. наук : 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2018. 815 с.
17. Siaroff A. A Typology of Contemporary Party Systems. *Paper Presented at the 20th World Congress of the International Political Science Association*. Fukuoka, 2006. 9–13 July. URL: http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_5213.pdf (Last accessed: 11.09.2019).
18. Siaroff A. *Comparative European Party systems: An Analysis of Parliamentary Elections Since 1945*. New York : Garland Publishing, 2000. 504 p.
19. Осадчук І. Парти́йна система в контексті функціонування атипової напівпрезидентської системи правління у Грузії (2004–2013). *Politicus*. 2019. Вип. 2. С. 33–38.
20. Осадчук І. Парти́йна система в контексті функціонування атипової напівпрезидентської системи правління в Киргизькій Республіці (1993–2010). *Регіональні студії*. 2019. № 16. С. 64–69.
21. Nohlen D., Grotz F., Hartmann C. *Elections in Asia: A data handbook*. Oxford University Press, 2001. 876 p.
22. Central Election Commission (CEC) of the Republic of Azerbaijan. URL: <http://www.msk.gov.az/en/elections/milli-meclise-seckiler/> (Last accessed: 11.09.2019).
23. Azerbaijan: Election Archive. Parline database on national parliaments. Inter-Parliamentary Union. URL: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2019_arc.htm (Last accessed: 11.09.2019).